

OTON ŽUPANČIČ — ŠESTDESETLETNIK

A L F O N Z G S P A N

Med najpomembnejšimi dogodki zadnjega časa je v našem kulturnem življenju šestdesetletnica Otona Župančiča. Pred desetimi leti se je za pesnikov petdeseti rojstni dan, dne 23. januarja, slovensko ljudstvo v vseh plasteh živahno razgibalo, da je dostojno počastilo največjega živečega mojstra naše besede. Takrat se je pokazalo, da le ni resnično, da bi Slovenec ne bil hvaležen svojemu velikemu rojaku, ki zna kakor nihče v prečiščenju, visoko ubrani, požlahtnjeni besedi izraziti svoja najgloblja spoznanja in najtišja doživetja. Praznični so bili tisti dnevi pred desetimi leti in vsakdo, ki ga je opajala župančičeva pesem, je blagroval mojstra, da more s ponosno zavestjo meriti dalje, ki jih je prehodil na svoji umetniški poti, pa tudi narod je blagroval, ki mu je pel pevec v njegovem jeziku in ga poveljčal. In nič manj gorko ni letos iskala misel pesnika, ki se je umaknil hrupu čaščenja v tiho samoto. Spet bi se mu rada izpovedala, spet bi mu rad slovenski narod pokazal, da ga spoštuje, da je ponosen nanj, da se veseli njegovega zdravja in da je še žejen lepot, ki mu jih odkriva le on.

Ime Otona Župančiča je za vse čase spojeno z žitjem in bitjem Slovencev. Ni nas toliko, da bi s številom obračali nase pozornost. Naša vloga pod soncem ni sredobežna; nikoli nam ne bo pristojala machiavelistična bojevitost. Naš glas v zboru narodov ne bo preteč in grmeč. Ne bomo se nikdar uveljavljali s količino. Mi bomo morali polagati na tehtnico kakovost, vrednost, če bomo hoteli, da nas bo svet priznaval in uvaževal. In kaj naj polagamo v skledico, če ne kulturnih vrednot, če ne neumrljivih del svojih največjih mož? Zato je pesnikovo ime za zmerom povezano z našo bodočnostjo.

Tragika dr. Franceta Prešerna je bila, da je njegov čudoviti glas prevpil povprečen stihotvorec, da se niso sodobniki dokopali do zaklada njegovih Poezij. Šele mladina z Levstikom, Stritarjem in Jurčičem na čelu ga je dvignila na bojni ščit zoper potvare in laž in vzdela pesniku venec, a kosti so mu počivale že davno v domači zemlji. Župančiču se vsaj v tem pogledu ne godi krivica. Glasovi vpijočih v puščavi so šli pred njim v noč in čar njegove besede je prevzel že pesnikove vrstnike, da so nevede ponavljali v najtišjih trenutkih njegove stihe, ko da so vzrasli iz njihovih src, tako zelo so ga sprejeli vase. In četudi pravi pesnik nagajivo kritiku, ki razbira njegove obraze, naj išče globlje, da bo našel resnico, je vendar vedel, da se ljudje z ljubeznijo pogrezajo v njegovo delo in da je zrnje, ki ga je razsejal, padlo na zemljo, ne na kamen. Morda bodo res šele rodovi, ki bodo sledili nas, odkrili pravi pesnikov obraz, ki ga zdaj šele slutimo. Strma je pot do zvezd, ali pot je ...

Župančičevo delo še zmerom rase.

Prve njegove pesmi, s katerimi se je oglašil nekako pred pet in tridesetimi leti, so obetale, da veje k nam mladosten vihar. Kako tesen je bil oblikovni oklep pesnikov starejšega rodu, kakor utrujen izraz, kako obrabljen in prisiljen misel! Pomlad je zavela v de-

želo z nastopom moderne. Cankar, Kette, Murn in on so bili kakor otroci iste božanje matere Poezije. Njihovi cilji so bili visoko posajeni in kaj zato, če jih je često obiskovala siva beda! Vsakdo izmed njih je dal v našo književnost kaj svojega: Župančič zvrhano mero optimizma, ljubezen do slovenske narodne pesmi in bogastvo belokranjske govornice. Ta čas je pel pesem smejočega se življenja, cvetoče mladosti. Bridka misel je bila kakor zvezdni utrinek, ki utone v gorko pomladno noč.

Luči! Luči! Bisernih žarkov!

Več, še več! Do vrha!

Dajte mi čašo, polno svetlobe —

Ex! To se pravi: do dna.

Svetlobe se mu hoče, enaindvajsetletnemu pesniku prve zbirke *Čaše opojnosti* (1899.). Vse je novo: misel, ritem, oblika; drzno je, vedro in kipeče. Pet let kasneje ni več sledu o rožah mogotah in bolnem cvetju. *Čez plan* (1904.) je zbirka »dozorevajoče moškosti«. Pesnikova duša vzdhrteva ob smrti batjuške Murna. Strahotni grobovi, ki goltajo in terjajo nedožita življenja, in iz teme zroči prijateljev mrliški obraz mu pokažejo trnjevo pot, ki mora po njej umetnik. Pogumno sprejme boj in zori, dviga se v višave, »ki jih pred njim še ni dosegel slovenski pesnik« — kakor pravi Ivan Cankar. Ta zorni sad so *Samogovori* (1908.). Razgibana mladost se je umirila, misel se je potopila v neznane globine, presijala je vse globine človeškega srca, iskala Boga in slednjič našla na morskem dnu školjko z biserom — bolečino, ki jo je rodila ljubezen do rodne zemlje.

S silo neznano

si segla mi do duše globin:

do zdaj nisem vedel, kako sem tvoj sin,

kako te ljubim globoko ...

izpoveduje sin svoji materi, domači zemlji. Visoka pesem te zbirke pa je *Duma*, ki je žarišče vsega pesnikovega dela. Tu si podajata vesolje in človek roke, tu utriplje vsa bolečina in radost naše zemlje, človeštvo, narod in pesnik si prepevajo in odpevajo v čudovito, zdaj na dur zdaj na mol ubranih zvokih. Umetnina je to, ki njenih lepot ne bo mogoče nikdar izčrpati; vsak trenutek nahajaš v njej nov dragulj nedojmljive vrednosti.

Med svetovno vojno je poet s tesnobo spremljal grozne dogodke okrog sebe. Te pesmi, ki so priključene povojni zbirki *V zarje Vidove* (1920.), so kljub časovnemu poudarku strahoten dokument gorja, ki ga je pretrpelo človeštvo v letih 1914. do 1918., in več en opomin tistim, ki deró čez trupla očetov, mater in otrok za svojimi nečloveškimi cilji. Pesnik je šel globoko vase: ljubavna pesem je temna in poduhovljena, pogled mu išče med delovnimi množicami, iz katerih bo vstal silen kladivar in prekoval usodo trpečega človeštva. Vsem, ki jih tišči jarem življenja, bi dal rad dobro besedo. Župančič je dosegel v umetniški rasti svetla, nedosežen vrhunec.

Njegovi poeziji se častno pridružuje dramatično veledelo *Veronika Deseniška* (1924.), velika epopeja

iz naše preteklosti, umetnina, ki ji še dolgo časa ne bo moči postaviti kaj enakovrednega ob stran. Glavne osebe nihajo med osebnim hotenjem in ukazi usode, krivda junakinje je dvignjena v tragično veličastje, krasni simboli se prepletajo s pojočo muziko čudovitih stihov. Zavedaš se, kakšen lirik je oče tej tragediji. — Med večjimi župančičevimi izvirnimi deli je dramska slika *Noč na verne duše* (1904.) in nedodelana epska pesnitev *Jerala*. Prav posebno pa je obogatil župančič naše mladinsko slovstvo z zbirkami *Pisanice* (1900.), *Lahkih nog naokrog* (1912.), *Sto ugank* (1915.) ter *Ciciban in še kaj* (1915.). Pesnik se smeje in igra z deco, ji kaže narodo, ki jo odeva v pisane podobe, in razlaga v otroškem jeziku skrivnosti stvarstva. Te pesmi živijo z našimi otroki, saj so vse prežete z vonjem po domači grudi.

Pomembno delo opravlja pesnik tudi kot prevajalec iz svetovne književnosti. Največji zaklad je zakopan v prevodih Shakespearea (kakih 12 del), kjer je poslovenil stare angleške stihe, kakor da so od nekdanj naši. Tudi v prozi tekmuje za izraz z Dickensom, Maupassantom, Flaubertom, A. Franceom, Voltairejem, Shawom, Mériméjem, Galsworthyjem, Hamsunom, Duhamelom in drugimi. Z nenadkriljivim ovladovanjem našega jezika in z redkim smislom za ustvarjanje novega besednega zaklada bogati našo

prevodno književnost z deli, ki jih potrebuje vsak kulturni narod. To, kako s prevodi uspešno ustvarja funkcijski jezik različnih slojev, ki pri nas še niso našli poti v lepo knjigo, bo morala šele pokazati podrobna strokovna razprava. Za čistost našega zbornega govora je pesnik skrbel dolgo vrsto let, dokler je bil dramaturg Narodnega gledališča v Ljubljani, odkar pa je njega najvišji predstavnik, vodi ta važni umetniški zavod mimo Scil in Karibd v lepše čase.

Vrednote, ki jih je doslej ustvaril Oton župančič na poti svojega šestdesetletnega plodnega življenja, so tedaj tako dragocene, da nas ob jubileju preveva vroča želja, naj nam pesnik še poje. Zbrano snopje *Dela Otona župančiča*, povezano v štiri knjige, ki jih je izdala Akademsko založba v Ljubljani za pesnikov jubilej, so uspeh bogate žetve na njivi slovenskega pesništva. Prepričani smo, da se v pesniku tvorijo še čudoviti kristali, da čakajo še krasne umetnine sprostitve in rojstva. Morda ga preveč tarejo poklicne skrbi, da se zdi, kakor da pesnik počiva. Zato bi bila naša kulturna dolžnost, da mu ustvarimo spet možnost, služiti najpoprej svoji poeziji. Njegov glas se mora še glasiti po naših mestih in selih! In naj se razleže še dlje preko meja, kjer ga že poslušajo nekateri tuji narodi, čeprav jim ostaja žal skrita lepota, ki je v njegovi besedi in jo moremo piti čisto le mi.

PROCVIT PIVOVARNIŠTVA V LJUBLJANI — 18. IN 19. STOLETJE

V L A D I S L A V F A B J A N Č I Č

Z opustitvijo pivovarne na žabjaku in pešanjem obrata na Jami v šiški¹ ni nikakor prenehalo pivovarništvo v Ljubljani in njeni okolici ter na Kranjskem sploh. Ljudje so se navadili na uživanje piva, ki je bilo v naši poudarjeno vinorodni deželi dvakrat do trikrat cenejše od vina. Potrošnja je stalno naraščala. V prvi polovici 18. stoletja se je otvarjala pivovarna za pivovarno. Sredi stoletja je čisto dobro izhajalo kar šest pivovarn v sami Ljubljani. Kako so nastale in kdaj so dobile obrtno pravico, se ne omenja v nobenem ohranjenem mestnem spisu.

V lanski razpravi sem dokazal, da se je v Ljubljani varilo pivo že koncem 16. stoletja. Prvi pivovarji so bili protestanti. Kuhali so tako zvano kameno pivo (Steinbier). Sto let pozneje pa se je bržkone pojavilo že kotlovno pivo (Kesselbier). Zlasti se zdi, da ga je varila Schiffrerjeva pivovarna na šišenski Jami. Kotlovno pivo je polagoma popolnoma izrinilo manj opojno in manj stanovitno kameno pivo in koritnjak.

1. PIVOVARNA „PRI DETELJICI“

(Florijanska ulica 24)

Izmed pivovarn, ustanovljenih v 18. stoletju, je nemara najstarejša ona v Florijanski ulici, kjer je sedaj gostilna »pri deteljici«.

¹ Glej v »Kroniki« 1937. mojo razpravo o ljubljanskih pivovarnih v 16., 17. in začetku 18. stoletja.

Janez Jakob Fux, pivovar od leta 1711. do 1726. S pivovarstvom je tam začel Solnograjčan Johann Jacob Fux. Mož je bil v Ljubljani vsekakor l. 1711., če ne že prej. 29. oktobra 1711. je v ljubljanski stolnici poročil vikar Blaž Legath Janeza Jakoba Fuxa s čipkarico Marjeto Markovič (Markouiz) pred pričama Matijo Brecljem (Wrezl) in Wolfgardom Andrejem Seifridtom. Nevesta je bila stara že 38 let. Rojena je bila 7. junija 1673. v Ljubljani kot nezakonska hči (»filia illegitima«) Luke Markoviča in Eve (?) Koser. Med meščane je bil Fux (»Hannß Jacob Fux von Salzburg mit der Spiz Cramerin Verheytrat, Weinschenk«) sprejet zadnjega februarja 1712. proti plačilu 10 gld. in da si na svoje stroške nabavi »gornje in spodnje orožje« (s. p. 1712). Vsak meščan je bil namreč tedaj še oborožen.

Obratoval je Fux menda od vsega začetka v Florijanski ulici. Morda je skraja stanoval na ženinem domu. Sodni zapisnik iz l. 1712. obravnava njegovo zahtevo, da mu magistrat izposluje povračilo 12 gld. 52 kr. deželne veljave, kolikor je bil potrošil za poročnika Janeza Jakoba Pachnerja, ki je bil pri njem na stanovanju od 1. decembra 1711. do konca aprila naslednjega leta. Podobno prošnjo beremo tudi v sodnem zapisniku iz leta 1719. (fol. 153), v kateri predlaga »Jan. Jak. Fux, meščan in pivotoč« (»Pierschenk«) specificiran račun za 106 gld. 24 kr. dež. veljave, porabljen za pri njem nastanjene cesarske oficirje, prevzemnike novakov z dežele, od 1713. do